

PREMISE ALE CONSTITUIRII FEUDALISMULUI PE TERITORIUL BANATULUI

PREMISES OVER THE BUILT OF FEUDALISM ON THE TERRITORY OF BANAT

Adrian BEJAN

Universitatea de Vest Timișoara

Facultatea de Litere, Istorie și Teologie

Catedra de Istorie

e-mail: bejandro@personal.ro

Abstract

The main difficulty witnessed by scientifically synthesis studies concerning Banat for post Roman period and early middle Ages were that of a relatively small number of archaeological findings belonging to this area positioned in the scientific circuit by their publication, new findings being mostly unpublished.

With the reevaluation of archaeological and documentary information concerning the south western Romania during the 8th and 9th centuries (beginning of the 10th) new possibilities of a better integration of this area within the Romanian history of that period appeared.

Key words: *early feudalism, pre feudalism, rural comunity, political-institutional organization*

Cuvinte cheie: *feudalism timpuriu, prefeudalism, obște rurală, organizare poliitico-instituțională*

Banat – denumire sub care este cunoscut, începând din secolul XVIII, teritoriul cuprins între Dunăre la sud, Tisa la vest, Mureș la nord, Carpații Meridionali la est. În anul 1919, la Conferința de la Paris, Banatul a fost împărțit astfel: Ungaria a primit sectorul din fața orașului Szegeed, România aproximativ două treimi din teritoriu, iar regatul sârbo-sloven restul de aproape o treime [1]. Principala dificultate întâmpinată de studiile științifice de sinteză care au inclus, pentru perioada postromană și feudal-timpurie, Banatul în sfera lor de cercetare, a constituit-o numărul încă relativ mic de descoperiri arheologice aparținând acestei zone intrate în circuitul științific prin publicarea lor în literatura de specialitate, descoperirile mai noi fiind încă în mare parte inedite [2].

Reevaluarea informației arheologice și documentare privitoare la sud-vestul României în secolele VIII-IX (început de secol X) oferă posibilitatea integrării mai eficiente a acestui spațiu în contextul istoriei românești a perioadei, prin următoarele aspecte:

1. Majoritatea descoperirilor arheologice ale perioadei sunt reprezentate și în Banat de așezările rurale [3]. Caracteristicile acestor așezări [4] reflectă sedentarismul și principalele preocupări ale locuitorilor: agricultură (cultivarea plantelor și creșterea animalelor) și meșteșugurile (îndeosebi prelucrarea metalelor și olăritul), circulația monetară ilustrând revitalizarea treptată a comerțului.

Elementul fundamental de cunoaștere arheologică a așezărilor bănățene îl constituie ceramica [5]: locală, lucrată cu mâna (în curs de dispariție) și la roată, derivată din olăria romană reflectând – credem noi – două aspecte fundamentale: apartenența orizontului cultural pe care îl reprezintă la cel românesc al epocii, dar și integrarea sud-vestului României în procesul de uniformizare a culturii materiale central-europene a perioadei, ca urmare a contactului mai direct (față de alte spații românești) pe care acest teritoriu (Banatul) l-a avut cu realitățile din Europa Centrală.

2. Concentrarea descoperirilor [6] mai ales pe văile râurilor și în depresiuni, detașându-se net (probabil și datorită cercetărilor arheologice mai recente, mai ample aici) Câmpia Timișoarei, cursul inferior al Mureșului, Valea Cernei, depresiunile Nerei, Caransebeșului și Oraviței. Așezările perioadei se suprapun adeseori sau se înșiră alături de așezări din perioada anterioară (sec. III/IV-VII), în cadrul aceluiași obiectiv. Ele sunt mai restrânse decât cele anterioare dar mai numeroase, plecând dintr-un punct inițial și înșirându-se una după (din) cealaltă, de-a lungul unui curs de apă (Valea Vrani, jud. Caraș-Severin) sau se mută din loc în loc, în jurul unei vetre inițiale (așezările de la Gornea – Caraș-Severin).

3. Consolidarea și dezvoltarea comunităților sătești, numeroasa lor răspândire, continuitatea din așezări mai vechi, romane și post-romane, concentrarea în zone distincte, toate dovedesc prezența relativ densă a factorului uman în zonă, organizat în obști teritoriale sătești [7].

4. Circulația monetară bizantină [8] în Banat constituie o continuare în timp a monedei romane târzii, ea demonstrând legături de comerț (bazate pe monedă) cu lumea sud-dunăreană, întreținute îndeosebi de populația autohtonă.

5. Chiar dacă studiile mai recente infirmă prezența în spațiul românesc a episcopului Ursus al avarișienilor, participant în 787 [9] la Sinodul de la Niceea, existența sa în cadrul statului avar îngăduie posibilitatea existenței aici – inclusiv pe teritoriul Banatului – și a altor comunități creștine. Se poate deduce astfel, indirect, continuitatea organizării bisericești din Banat în perioada de regres a Patriarhiei de Constantinopol. Peste nouă ani, în 796, Carol cel Mare desființează statul avar, care se împarte între franci și bulgari.

6. Descoperirile arheologice constată raritatea urmelor care atestă prezența populațiilor migratoare. Obiectele descoperite întâmplător nu pot constitui singure indicii ale prezenței migratorilor în zonă, fiind demonstrată generalizarea utilizării lor (îndeosebi obiectele de metal – podoabe, piese de harnașament, arme) în cadrul culturii materiale a epocii. În ceea ce privește descoperirile arheologice efective, ele sunt sporadice, rezumându-se la grupul de morminte de la Valea Mureșului, cel mai important fiind mormântul de argintar de la Felnac (jud. Arad) [10] și descoperirile de la Pusta Bukova (între Sânnicolau Mare și Dudeștii Vechi), unde materialele arheologice au cuprins un larg interval cronologic, din neolitic până în feudalism [11]. Departajate pe categorii (Bukova I-VI) [12], ele conțin un număr de morminte de înhumăție, parte din perioada avară, parte maghiare timpurii. Iar descoperirea de la Timișoara-Podul Mодоș [13] este și cea mai târzie cronologic (probabil sec. IX).

7. Informațiile documentare (confirmate și de descoperirile arheologice) demonstrează necesitatea pentru conducerea politică migratoare a creării unor condiții optime pentru existența și apărarea populației autohtone [14]. Succesiv, după încheierea operațiunilor militare s-au luat măsuri ca agricultorii (băștinașii) să se întoarcă la munca pământului și pentru ca turmele și vitele să pască în liniște pe pășune. Relativa bunăstare a localnicilor este surprinsă de documente, care vorbesc de bogăția satelor și numărul mare de locuitori existenți în perioada avară pe teritoriul Banatului.

8. Studiile de demografie constată numărul mic de indivizi ai grupului etnic avar în cadrul armatei conduse de aceștia (un avar la patru luptători), raport ce demonstrează existența unei numeroase populații de alte etnii (supuse sau aliate), predominantă fiind cea băștinașă din cadrul teritoriilor încorporate în cadrul statului avar. Populațiile supuse au obligația muncii forțate și a tributului periodic (în produse, îndeosebi), ele evoluând în cadrul organizatoric pe drumul propriu, răsfrângându-și în schimb elementele de cultură și civilizație superioară asupra noilor veniți [15].

9. Legătura cu sudul Dunării în această perioadă de regres a Imperiului Bizantin trebuie privită diferențiat. Pe primul loc s-au aflat probabil contactele cu comunitățile romanice de aici – de unde și evoluția paralelă a comunităților românești (vlahe) sud dunărene (comunități persistând până în secolul al XII-lea, de-a lungul perioadei primului țarat bulgar și apoi a stăpânirii bizantine din secolele XI-XII) [16] de înțeles în accepțiunea vehiculațiilor reciproce, spirituale îndeosebi – între nordul și sudul Dunării în contextul coridorului cultural european. În ceea ce privește

stăpânirea bulgară la nordul Dunării [17], în Transilvania, Crișana și Banat, cercetările recente impun o reconsiderare a acestora pentru secolele IX-X.

Concluzii

Se constată astfel, pentru secolele VIII-IX e. n., în Banat [18] o realitate demografică reflectând prezența masivă a factorului uman în zonă, grupat în colectivități capabile să dezvolte o viață economică și social-politică proprie și să se implice cu participare activă în desfășurarea evenimentelor politice europene.

O dată mai mult este infirmată de descoperirile concrete și în sud-vestul României teza "vidului demografic" de după retragerea aureliană și se demonstrează că și pe acest teritoriu procesul etnogenezei și al înaintării spre organizarea statală a românilor este un act legitim, firesc, de evoluție și maturizare a unor condiții social-politice locale în contextul european în profundă transformare.

Bibliografie

1. Bejan, A., *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 11.
2. I. Hațegan, *Habitat și populație în Banat (secolele XI-XX)*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 7-29.
3. Mărghitan, L., *Banatul în lumina arheologiei*, III, *Epocile daco-romană și romano-bizantină*, Editura Facla, Timișoara, 1985, p. 19-151 (repertoriul de descoperiri); Bejan, A., *Contribuții arheologice la istoria Banatului în secolele VI-IX*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie) (SCIV(A))*, 34,4, 1983, București, p. 349-362; Bejan, A., *Sud-vestul României în contextul politic european al secolelor VII-XI*, în *Studii de Istorie a Banatului*, 13, 1987, Timișoara, p. 31-46; Bejan, A., *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 70-99, 195-204 (listele de descoperiri); Mare, M., *Banatul între secolele IV-IX*, Editura Excelsior art, Timișoara, 2004, p. 85-131; Luca Sabin, *Repertoriul arheologic al județului Caraș-Severin*, Editura Economică, București, 2004; Bejan, A., în *Fontes Historiae. Studia in Honorem Demetrii Protase*, Editura Accent, Bistrița-Năsăud, 2006, p. 845-853; Cosma, Călin, *Vestul și Nord-vestul României în secolele VIII-X d.Hr.*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002 (pentru descoperirile ce privesc și spațiul bănățean)
4. Bejan, A., *Contribuții arheologice la cunoașterea așezărilor rurale românești în secolele VIII-IX din sud-vestul României*, în *Acta Musei Napocensis*, XXII-XXIII, 1985-1986, Cluj-Napoca, p. 223-238; Bejan, A., *Contribuții la cunoașterea culturii materiale din sud-vestul României în sec. VII-X. Așezarea de la Remetea-Mare – Gomila lui Pituț*, în *Tibiscum, (Studii și comunicări. Etnografie. Istorie)*, 6, 1986, Caransebeș, p. 259-268; Mare, M., *Banatul între secolele IV-IX*, Editura Excelsior art, Timișoara, 2004, p. 85-115.
5. Este necesară reluarea analizei ceramicii perioadei descoperită pe teritoriul Banatului, în mai bună corelare cu cea din Transilvania. Stanciu, I., *Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roată rapidă, din așezările de pe teritoriul României (secolele VIII-X)*, în *Arheologia Medievală*, Reșița, 2000, p. 127-191.
6. Uzum, I., *Considerații istorico-arheologice cu privire la așezările autohtone din Clisura Dunării între secolele VI-XIV*, în *Drobeta*, Buletinul Muzeului Porților de Fier, Drobeta-Turnu Severin, IV, 1980, p. 125-139; Țeicu, D., *Documentația arheologică cu privire la Banatul de sud în secolele V-X*, în *Symposia Thracologica*, 9, București, 1992, p. 61-65.
7. Olteanu, St., *Societatea românească la cumpănă de milenii (sec. VIII-XI)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 33-34.
8. Dănilă, N., *Elemente bizantine în viața populației autohtone din Banat și Transilvania în secolele VII-XIII*, în *Mitropolia Banatului*, 11-12, noiembrie-decembrie 1984, Timișoara, p. 717-718; Velter, Ana-Maria, *Transilvania în secolele V-XII*, București, 2002, p. 44-45, 61-66, 73-79.

9. Zugravu, N., *Geneza creștinismului popular al românilor*, Ministerul Educației-Institutul Român de Tracologie, București, 1997, p. 480, nota 19.
10. Bejan, A., *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995, p.94.
11. Mărghitan, L., *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 43-61; Reluarea problemei la Tănase, D., *Câteva observații cu privire la mormântul de orfevreu din epoca avară descoperit la Felnac (jud. Arad)*, în *Analele Banatului.s.n. Arheologie-Istorie*, 12-13, 2004-2005, Timișoara, p. 237-264.
12. Bejan, A., Mare, M., *Dudeștii Vechi – Pusta Bukova. Necropolă și morminte de inhumăție din sec. VI-XII*, în *Analele Banatului, s.n., Arheologie-Istorie*, Timișoara, 5, 1997, p. 139-149 și 6, 1998, p. 323-338.
13. Bejan, A., *Necropola de inhumăție de sec. VIII-IX de la Timișoara-Podul Modoș*, în *Acta Musei Napocensis*, 20, 1983, Cluj-Napoca, p. 489-498.
14. Rusu, M., *Avars, Slavs, Romanic Population in the 6th-8th Centuries*, în *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Population of the Territory of Romania*, Editura Academiei RSR, București, 1975, p. 123-154; Rusu, M., *Transilvania și Banatul în sec. VI-IX*, în *Banatica*, Buletinul Muzeului Banatului Montan, 4, 1977, Reșița, p. 195-201.
15. Rusu, M., în *Banatica*, 4, 1977, p. 196-197.
16. Teodorescu, R., *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele V-XIV)*, Editura Academiei RSR, București, 1974, p. 7-13, 339-348.
17. Cea mai recentă abordare a problemei la Madgearu, Al., *Transilvsnia and the bulgarian expansion in the 9th and 10th centuries*, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca, m 39-40, Istorie, II, 2002-2003, p. 41-61.
18. Bejan, A., *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p.102-103.